

تبیین عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری اجتماعی بافت‌های فرسوده در شهرهای ایرانی - اسلامی (مورد پژوهی: منطقه ۱۲ تهران)

سینا غیورانه*، حسین کلانتری خلیل‌آباد**، صبا جهانگیر***

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۷

نوع مقاله: پژوهشی - ۱۲۵-۱۰۹

چکیده

امروزه، شهرها مکان اصلی کار و زندگی بخش عمده بشر شده‌اند، به طوری که بیش از ۵۰٪ از جمعیت ۷ میلیارد نفری جهان در شهرها زندگی می‌کنند. از این رو، توجه به کیفیت زندگی، شرایط، امکانات و نیازهای ساکنان شهرها، مسئله‌ای حیاتی است. نظر به مشکلات متعدد شهرها، رویکردهای مختلفی برای ارتقاء و بهبود شرایط زندگی در آنها پیشنهاد و مطرح شده است که زیست‌پذیری شهری یکی از آنها است. امروزه زیست‌پذیری در بیشتر کشورهای توسعه‌یافته به‌عنوان یک اصل راهنما در چارچوب گفتمان پایداری در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی شهری گسترش پیدا کرده است. پژوهش حاضر با هدف تبیین عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری اجتماعی بافت‌های فرسوده در شهرهای ایرانی - اسلامی تدوین شد. مطالعه حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش توصیفی است. جامعه آماری پژوهش را ساکنان منطقه ۱۲ شهر تهران تشکیل می‌داد، حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۳ نفر برآورد گردید. روایی ابزار تحقیق با استفاده از مدل تحلیل عاملی تأییدی و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ محاسبه شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و SMART PLS با روش آمار توصیفی و مدل‌سازی معادلات ساختاری انجام شد. یافته‌ها نشان داد که مشارکت، امنیت اجتماعی، همبستگی و تعاملات اجتماعی و تعلق مکانی بر زیست‌پذیری اجتماعی تأثیر مثبت و معناداری دارد. از بین متغیرهایی مورد بررسی متغیر تعلق مکانی با ضریب مسیر ۰/۲۵۸ دارای بیشترین تأثیر بر زیست‌پذیری اجتماعی بود.

واژگان کلیدی: زیست‌پذیری، زیست‌پذیری اجتماعی، تعلق مکانی، بافت فرسوده، منطقه ۱۲ تهران

مقدمه

براساس گزارش شهرهای جهانی که توسط سازمان ملل متحد در سال ۲۰۲۰ انتشار یافته است شهرنشینی همچنان محرک رشد جهانی خواهد بود و زمین‌های برای فقر، بیکاری، نابرابری و تغییرات آب و هوایی و سایر چالش‌های جهانی که با آنها روبرو هستیم، خواهد بود (Xiao et al, 2023: 145). نداشتن برنامه و عدم مدیریت صحیح و ظهور مشکلات اجتماعی اقتصادی و زیست‌محیطی در شهرهای امروزی منجر به کاهش استانداردهای زندگی و به تبع آن کاهش پایداری و افت زیست‌پذیری شهرها شده است که توجه به شاخص‌های زیست‌پذیری به‌عنوان شاه‌کلید حل بسیاری از مسائل و مشکلات شهری در سطر اول برنامه‌ریزی‌ها قرار داده است (کرباسی و کارگر، ۱۴۰۲: ۱۹). به‌طور کلی امروزه عدم توجه به برنامه‌ریزی و مدیریت شهری به نیازهای انسانی و اجتماعی، موانع مهمی را برای ارتقاء کیفیت زندگی و رضایت ساکنان ایجاد میکند با توجه به درصد بالای فقر و تعداد زیاد جمعیت در سکونت‌گاه‌های شهری، کیفیت زندگی در این سکونت‌گاه‌ها به یک موضوع اساسی تبدیل شده است. این در حالی است که کیفیت زندگی به‌عنوان یکی از شاخص‌های اصلی توسعه پایدار شهری مورد توجه قرار گرفته است (حکمت‌نیا و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۲).

در این راستا مفهوم زیست‌پذیری به‌عنوان رویکردی نوین در جهت بهبود وضعیت کیفیت زندگی در دستور کار برنامه‌ریزان و مدیران شهری قرار گرفته است. این مفهوم نقش مهمی در برنامه‌ریزی و توسعه شهری داشته است با این حال این مفهوم سیال است و در موقعیت‌های مختلفی به‌کار رفته است (Kashef, 2023: 242). «احداث و ایجاد شهرهای زیست‌پذیر و قابل سکونت

یکی از اهداف پایه‌ای در راستای توسعه پایدار شهری است از این‌رو زیست‌پذیری شهری موضوعی است که در تمامی جنبه‌های فرایند شهرنشینی باید مورد توجه قرار بگیرد (Mouratidis, 2020: 267).

زیست‌پذیری شهری مناسب‌ترین زمینه برای مطالعه و بررسی وضعیت زیست و افزایش سرزندگی و شور و هیجان در محلات شهری است. چرا که محصول عملکرد مناسب و مطلوب سیستم‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، محیطی و مدیریتی شهر، سرانجام در زیست‌پذیری شهری خود را نشان می‌دهد که تأکید آن بر مفاهیمی چون سرزندگی، حس تعلق به مکان، کیفیت زندگی و به‌طور کلی تأکید بر بعد انسانی است (Yang et al, 2022: 3).

یکی از جنبه‌های حائز اهمیت که هم علت و هم معلول بسیاری از معضلات شهری بوده و به‌ویژه در دهه‌های اخیر در مرکز توجهات زیست‌پذیری قرار گرفته است، موضوع زیست‌پذیری بافت‌های فرسوده شهری بوده است (وجود شهر کهن در دل شهر امروزی) (پورا احمد و همکاران، ۱۳۹۹: ۸۳).

زیرا چنین بافت‌هایی در بستر استمرار خود؛ زلزله‌ای خزننده و خاموش به حساب می‌آید و با شدت یافتن ضرب‌آهنگ تغییر فضایی - کالبدی شهرها؛ اغلب سبب افت منزلت‌های اجتماعی؛ نابه‌سامانی در سازمان فضایی - کالبدی، زوال اقتصادی و ناکارآمدی زیست محیطی آن گردیده است (احمدی و همکاران، ۱۴۰۳: ۹۳۷).

در عین حال این هسته‌های ارزشمند شهر، فضاها و مکان‌های همگانی برجسته‌ای هستند که سامان‌بخشی کیفیات محیطی آنها می‌تواند نماد سامان‌بخشی و سرزندگی تمامیت شهر یا هر نوع باهمستان دیگر باشد (بیرانوند و جهان‌بخش، ۱۴۰۱: ۳).

ایده زیست‌پذیری در مناطق فرسوده و

آورده و این دگرگونی عملکردی باعث صدمه به پیشینه فرهنگی - اجتماعی و تاریخی محله‌ها شده و آنها را از جریان زندگی خارج و از پایداری و زیست‌پذیری دور کرده است (خزاعی نژاد و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۹).

منطقه ۱۲ شهر تهران نیز از این قاعده مستثنی نبوده، به گونه‌ای که این منطقه از نیمه‌های قرن حاضر روند نزولی خود را آغاز کرده است. کاهش جمعیت در محله‌های هسته‌های آغازین شهر و حرکت جمعیت به سوی لایه‌های بیرونی‌تر از جمله مهم‌ترین چالش‌هایی است که با آن مواجه شده است. چنانکه جمعیت این منطقه از ۳۴۳۶۳۳ نفر در سال ۱۳۵۹ به ۲۴۱۸۳۱ نفر در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است که نرخ رشد منفی ۱/۱۴- درصدی را نشان می‌دهد. مشکلات ذکر شده از یک‌سو و تمایل به توسعه و سرمایه‌گذاری در حومه و لایه‌های بیرونی‌تر شهر به علل مختلف از جمله ارزانی قیمت زمین و مسکن، جاذبه‌های اکولوژیکی چون هوای پاک و سالم و... از سوی دیگر، باعث افت کیفیت زندگی، کاهش سرزندگی، افت زیست‌پذیری و کاهش رونق زندگی اجتماعی، زوال فیزیکی - کالبدی و کارکردی در این منطقه شده است (زارع و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۰۰).

شرایط مذکور محصول عوامل، نیروها و فرآیندهای کلان خارج از محدوده منطقه ۱۲ و محله‌های آن و حتی خارج از شهر تهران همچون سیاست‌های کلی مدیریت شهری، نقش ملی پهنه‌ها و محورهای تجاری به‌ویژه بازار بزرگ تهران؛ و عوامل خرد؛ همچون شرایط و وضعیت درون محله‌های این منطقه (نظیر: مهاجرت، جرائم، بضاعت مالی اندک ساکنان، پایین بودن ارزش ملک، قدمت و کیفیت پایین و فرسودگی بناها، سکونت افراد و خانواده‌های با نژاد و آداب و رسوم مختلف و خارج کردن محله از یک‌دستی قبل و... است (صالحی و همکاران، ۱۴۰۱: ۸۶). با

مسئله دار شهری به دنبال حل مشکلات فرسودگی شهری از طریق به‌سازی مناطق محروم و در حال اضمحلال شهرها بوده و با طرح مباحث گسترده‌تری همچون ارتقاء کیفیت زندگی به‌خصوص برای کسانی که در محلات فقیرنشین و ناکارآمد شهری زندگی می‌کنند، سروکار دارد (اکبری و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲).

کلان‌شهر تهران از جمله شهرهای تاریخی ایران محسوب می‌شود که وجود بافت‌های فرسوده در نواحی مرکزی و حاشیه‌ای شهر، سبب ناکارآمدی مراکز شهری و بروز مسائل عمده‌ای در نظام کالبدی - کارکردی آنها شده است. این شهر با پیشینه‌ای بسیار قدیمی و با جایگاهی بسیار مؤثر و استراتژیک (به‌عنوان پایتخت) در کشور دارای مرکز شهری قدیمی، فرسوده، تاریخی، قدرتمند، و دارای ماهیت و ارزش سیاسی، اقتصادی و اجتماعی بسیار با اهمیتی است که تمام تحولات و تغییرات این مرکز مهم در کل شهر قابل احساس و نفوذ است. بخش مرکز شهر تهران از جمله منطقه ۱۲ امروزه با مسائلی مانند آلودگی محیطی، کاهش منابع، عدم دسترسی مناسب به خدمات شهری، جرم، فقر، بدمسکنی و بافت‌های فرسوده مواجه‌اند که پیش از این افراد با آن روبه‌رو نبوده‌اند (مرادپور و زیاری، ۱۴۰۱: ۱۱۰).

با این چالش‌های جدی، شاید راه‌کار مؤثر استفاده از ایده‌های زیست‌پذیری به‌ویژه در بافت‌های فرسوده در راستای ارتقای کیفیت سکونت برای این محدوده‌ها باشد. وجود مشکلاتی مانند، فرسودگی ساختمان‌ها، مشکلات ترافیکی، مشکلات اقتصادی، عدم دسترسی مناسب به خدمات شهری، آلودگی، پایین بودن امنیت اجتماعی و روانی و افزایش جمعیت در محدوده‌های فرسوده شهر تهران زیست‌پذیری این اجتماعات را روز به روز کاهش داده است. این‌گونه بافت‌ها مشکلات فراوانی را به‌وجود

توجه به موارد مطرح شده سؤالات آغازین پژوهش به شرح زیر است: چه عواملی بر زیست‌پذیری اجتماعی در بافت فرسوده منطقه ۱۲ شهر تهران تأثیرگذار است؟

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

نوروزی و همکاران (۱۴۰۲) پژوهشی با عنوان «زیست‌پذیری در شهر و پیراشهر مسجد سلیمان» به این نتیجه رسیدند که از مجموع روابط ۲۹۷۰، حدود ۵۵ رابطه بدون تأثیر؛ ۱۱۹۵ رابطه دارای تأثیرگذاری کم؛ ۱۱۶۹ رابطه دارای تأثیرگذاری متوسط و در نهایت ۶۰۶ رابطه دارای تأثیرگذاری قوی و بالا بوده است. از سوی دیگر نتایج نشان می‌دهد که پایداری زیست‌پذیری در شهر مسجد سلیمان و فضای پیرامونی آن بسیار نامناسب است. آسیابانی‌پور و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «سنجش و ارزیابی بعد عینی زیست‌پذیری شهری در مناطق ده‌گانه کلان‌شهر تبریز» به این نتیجه رسیدند که به‌طور کلی زیست‌پذیری شهر تبریز از حد متوسط پایین‌تر بوده است که مناطق ۵ و ۲ به ترتیب با میانگین رتبه‌ای ۷۱/۱۰ و ۶۹/۳۳ زیست‌پذیرترین و منطقه ۷ با میانگین رتبه‌ای ۱۰/۱۰ در رتبه آخر زیست‌پذیری در بین مناطق ده‌گانه قرار گرفته است. همچنین، از نظر شاخص‌های خدمات و زیرساخت‌های شهری، محیط شهری، اقتصاد شهری، مدیریت شهری، تاریخ شهری، و اجتماع شهری به ترتیب مناطق ۲، ۶، ۲، ۵، ۸، و ۵ در اولویت اول رتبه‌بندی و همچنین با توجه به نتایج آزمون کروسکال والیس، در سطح معناداری ۹۹ درصد مشخص شد بین مناطق ده‌گانه‌ی شهر تبریز از لحاظ مطلوبیت شاخص‌های زیست‌پذیری تفاوت معناداری وجود داشته است. حسین‌زاده و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «سنجش زیست‌پذیری محلات شهری در راستای توسعه پایدار از

دیدگاه شهروندان، مورد مطالعه: محله شهر کهنه و شهرک سیدمرتضی-کاشمر» به این نتیجه رسیده‌اند که بین پایگاه اجتماعی-اقتصادی شهروندان و زیست‌پذیری ارتباط مستقیمی وجود دارد. میزان رضایت از شاخص‌های کلی زیست‌پذیری در شهر کهنه پایین است و رضایت نسبی از شاخص اقتصادی در شهر کهنه با میانگین ۲/۴۳ وجود دارد که شاخص کلی زیست‌پذیری در شهرک سیدمرتضی (۰/۳۵) بالاتر از میانگین کمتر از میانگین متوسط است. پوراحمد و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «تحلیل فضایی آثار حکم‌روایی مطلوب بر زیست‌پذیری شهری؛ مطالعه موردی: کانون‌های جرم‌خیز مناطق ۱۱ و ۱۲ شهر تهران» به این نتیجه رسیده‌اند که وضعیت شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری و زیست‌پذیری در کانون‌های جرم‌خیز بخش مرکزی شهر تهران نامطلوب است. همچنین بین شاخص‌های حکم‌روایی خوب شهری و زیست‌پذیری شهری رابطه ضعیف تا متوسطی وجود دارد. آلتروک^۱ (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «زیست‌پذیری شهری در محله‌های آسیب‌دیده اجتماعی: تجربه برنامه آلمانی شهر یک‌پارچه اجتماعی» به این نتیجه رسیده است که ارتقاء سیاست‌های ارتقاء کالبدی نیازمند هم‌آهنگی و هم‌پیوندی با سیاست‌ها و برنامه‌های اجتماعی است. که این امر نیازمند توانمندسازی ساکنان محله‌های فقیر و آسیب‌دیده اجتماعی است. زاهو^۲ و همکاران (۲۰۲۲) پژوهشی با عنوان «آیا احداث راه‌آهن شهری باعث بهبود زیست‌پذیری شهرها می‌شود؟» شواهدی از شهرهای چین انجام داده‌اند. نتایج این پژوهش نشان داده است که احداث قطارهای سریع‌السیر شهری ضمن این‌که زمینه را برای توسعه صنعتی شهرها فراهم می‌نماید باعث رشد اقتصادی مناطق شده و این امر

1. Altrock

2. Zhao

این پژوهش یعنی متغیرهای مشارکت، امنیت اجتماعی، همبستگی و تعاملات اجتماعی و تعلق مکانی بر زیست‌پذیری اجتماعی در بافت‌های فرسوده شهرهای ایرانی و اسلامی پرداخته باشد، مشاهده نشد که این امر گویای نوآوری این پژوهش نسبت به پیشینه تحقیق است.

زیست‌پذیری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر کیفیت زندگی و جاذبه شهری در شهرهای مختلف مورد توجه روزافزون قرار گرفته است (Long et al, 2024: 34). اما با این حال هنوز تعریف واحدی برای آن وجود ندارد. زیست‌پذیری به دلیل ماهیت پیچیده و چند بعدی، آن از نظرگاه‌های مختلف مورد تعریف قرار گرفته است به‌عنوان مثال زیست‌پذیری که معادل عبارت انگلیسی Livability است در فرهنگ لغت وبستر زیست‌پذیری به‌عنوان مناسب بودن برای انسان تعریف شده است رابرت کوان در فرهنگ شهرسازی واژه زیست‌پذیر را مناسب برای زندگی فراهم آوردنده کیفیت زندگی خوب تعریف می‌نماید (زیاری و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۴). به نظر هیلن^۴ (۲۰۰۶) مفهوم زیست‌پذیری مانند چتری برای معانی مختلف است که هم به شاخص‌های اندازه‌گیری و هم به دیدگاه کسانی که آن را اندازه‌گیری می‌کنند بستگی دارد. به گفته وی، بیشتر محققان موافقند که زیست‌پذیری از دیدگاه فرد به محیط اشاره دارد و همچنین شامل ارزیابی ذهنی از کیفیت مکان است (پیری و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۸). نیومن^۵ (۱۹۹۹) اظهار داشت که زیست‌پذیری یکی از نیازهای انسان برای آسایش اجتماعی، سلامتی و رفاه است و شامل رفاه فردی و اجتماعی است (Jodder, et al, 2025: 11). از نظر روت و فرانکلین^۱ (۲۰۱۴) نیز

باعث جذب افراد متخصص شده است. شواهد حاصل از احداث قطارهای سریع السیر در مناطق شهری حاکی از آن است که زیست‌پذیری شهری ۱۳ درصد افزایش داشته است. لیانگ^۱ و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «پیاده‌مداری و زیست‌پذیری شهری: آیا جذابیت‌های شهری باعث ارتقاء نشاط شهروندان می‌شود؟» به این نتیجه رسیده‌اند که پیاده‌مداری شهرها ضمن افزایش زمینه جذابیت شهری با تشویق بیشتر مردم به ورزش و فعالیت‌های همگانی از جمله ورزش‌های گروهی باعث ارتقاء زیست‌پذیری شهرها می‌شود. بدلند^۲ و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهشی به «بررسی زیست‌پذیری شهری: درس‌هایی از استرالیا برای کشف شاخص‌های اندازه‌گیری سلامت اجتماعی» پرداختند؛ نتایج بیان‌گر آن است که یازده حوزه کلی در ارتباط با سلامت اجتماعی و رفاه مشخص شد و ارتباطشان با سلامت و رفاه تأیید شد که عبارت‌اند از: جرم و امنیت، آموزش، شغل و درآمد، سلامت و خدمات اجتماعی، مسکن، تفریح و فرهنگ، غذای محلی و دیگر کالاها، محیط طبیعی، فضای باز عمومی، حمل‌ونقل و انسجام اجتماعی و دموکراسی محلی. نیوتن^۳ (۲۰۱۸) به ارزیابی زیست‌پذیری و پایداری چالش‌های تکنیکی - اجتماعی شهرهای قرن بیستم اقدام کرد؛ نتایج بیانگر آن است که بسیاری از زیرساخت‌های اصلی شهر، که باعث زیست‌پذیری شهرهای استرالیا شده است، از منابع ناپایدار تأمین می‌شود و به عبارتی، پایدار نیست.

در جمع‌بندی پیشینه پژوهش می‌توان به این مطلب اذعان داشت که پژوهشی به که بررسی تأثیرگذاری عوامل مورد بررسی در

3. Newton

4. Heylen

5. Newman

1. Liang

2. Badland

زیست‌پذیری از دو عنصر تشکیل شده است: محیط شهر و جمعیت. به‌طور کلی، این تعریف بر تعامل بین مردم و محیط تأکید دارد (ر.ک: Liang, et al, 2022). عنصر اول یعنی جمعیت، نیازهای اساسی همچون خدمات، کالاها، سرپناه، انرژی، آب، غذا، بهداشت، امنیت، آموزش، سرگرمی، مشارکت اجتماعی و اقتصادی، خلاقیت و نیازهای دیگر دارد. در این دیدگاه، زیست‌پذیری از لنز نیازها و خواسته‌های ساکنان شهر قضاوت می‌شود. عنصر دیگر که محیط شهر است با ویژگی‌های فیزیکی و بیولوژیکی آن تعریف می‌شود و به زیرساخت‌های تامین‌کننده کالا و خدمات که زندگی شهری به آن وابسته است؛ می‌پردازد. مفهوم شهر زیست‌پذیر به معنای واقعی نیاز به این دو عنصر دارد که با یکدیگر هم‌آهنگ باشند (زیاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۷۱).

زیست‌پذیری شهری می‌تواند در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی مورد بررسی قرار گیرد (نوروزی و همکاران، ۱۴۰۲). در بین این ابعاد، بعد اجتماعی زیست‌پذیری پیچیده‌تر است و تعریف و عملیاتی کردن آن دشوار است و در نتیجه اندازه‌گیری آن از نظر نتایج سیاست زیست‌پذیری دشوارتر است. جیکوبز^۱ (۱۹۶۱)، زیست‌پذیری اجتماعی شهر را مظهر تنوع ناشی از تعامل بین فعالیت‌های انسانی و فضای شهری می‌داندست. (Zhan et al., 2018: 9). از نظر لندری^۲ شهر سرزنده و زیست‌پذیر به لحاظ اجتماعی می‌تواند به‌واسطه سطوح پایین محرومیت، پیوستگی اجتماعی قوی، ارتباطات خوب و پویایی میان لایه‌های اجتماعی، روحیه جمعی و غرور مدنی، دامنه وسیعی از شیوه‌های زندگی، روابط موزون و جامعه شهری

با طراوت توصیف گردد (نوروزی و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۱۰). شهر زیست‌پذیر از نظر اجتماعی را شهری دانست که در آن تعاملات و معاشرت اجتماعی، احترام به ارزش‌ها و هنجارها، مشارکت واقعی مردم، آموزش و یادگیری اجتماعی، احساس امنیت و اعتماد به هم‌دیگر به شکل شایسته‌های وجود دارد. زیست‌پذیری اجتماعی تحت تأثیر عوامل گوناگونی قرار دارد از جمله این عوامل می‌توان به امنیت، مشارکت، تعلق مکانی و تعامل اشاره کرد (ر.ک: زارع و همکاران، ۱۴۰۰).

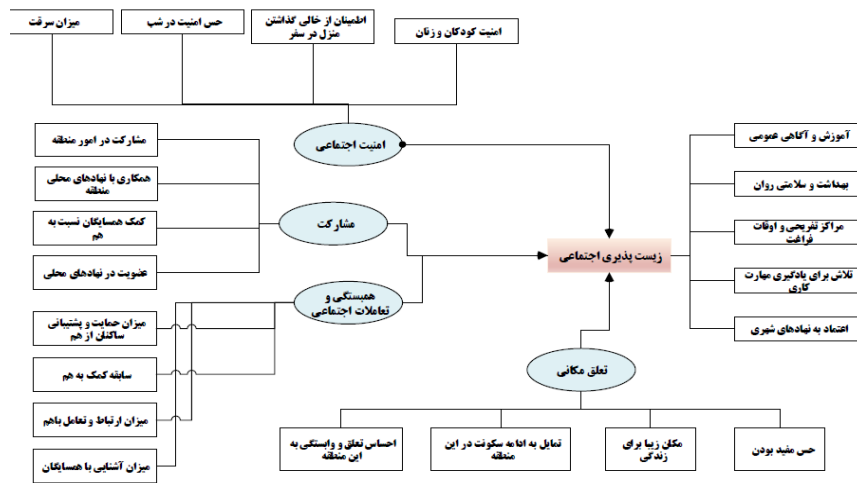
حس تعلق مکان عاملی است که میان انسان و مکان ارتباط برقرار می‌کند و وحدت به‌وجود می‌آورد در نتیجه مکان دارای سلسله‌مراتبی از بی‌تفاوتی نسبت به مکان تا فداکاری نسبت به مکان است (Daviran, 99: 2024). در مجموع حس مکان به معنای ادراک ذهنی مردم از محیط و احساسات کم و بیش آگاهانه آنها از محیط خود است که شخص را در ارتباطی درونی با محیط قرار می‌دهد به‌طوری که فهم و احساس فرد با زمینه معنایی محیط پیوند خورده و یک‌پارچه می‌شود (حسنی، ۱۴۰۲: ۵۴). این حس عاملی است که موجب تبدیل یک فضا به مکانی با خصوصیات حسی و رفتاری ویژه برای افراد خاص می‌گردد. حس تعلق مکانی علاوه بر این که موجب احساس راحتی از یک محیط می‌شود، از مفاهیم فرهنگی مورد نظر مردم روابط اجتماعی و فرهنگی جامعه در یک مکان مشخص حمایت کرده و باعث یادآوری تجارب گذشته و دست‌یابی به هویت برای افراد می‌شود (زین العابدین زاده و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۶). حس مکان و یا تعلقاتی که شهروندان نسبت به جامعه دارند یک پتانسیل مؤثر و یک مقیاس پایداری برای زیست‌پذیری اجتماعی است چراکه با حفظ و ارتقاء این حس به‌عنوان یکی از عوامل

1. Ruth and Franklin
2. Jacobs

اجتماعی نقش بنیادینی در بالابردن سطح زیست‌پذیری در سکونت‌گاه‌ها دارد که بی‌گمان هدف بایسته همه برنامه‌ریزی‌ها در جهت بهبود و ارتقاء توسعه جامعه است. به سخن دیگر، یکی از بن‌مایه‌های بنیادین در زمینه ارتقاء محیط زیست مشارکت مثبت و سازگار ساکنین است (ر.ک: Tan et al, 2020).

امروزه امنیت از شاخصه‌های کیفی زندگی در شهرها است. امنیت و آسایش همان حلقه گم شده‌ای است که مردمان را به محیطی آرام و پاک شهری می‌کشاند تا در آرامش محیطی سرزنده و بیدار، نه فضایی مرده و بی‌روح دمی به‌آسایند. چرا که جیکوبز معتقد است نشانه‌های یک ناحیه شهری موفق آن است که فرد در خیابان‌های مملو از بیگانگان احساس امنیت فردی و اطمینان کند. او نباید خودبه‌خود احساس کند که مورد تهدید قرار دارد امنیت یک معیار کیفی است که سبب ارتقاء کیفیت محیط و زیست‌پذیری فضای شهری می‌شود. به‌طوری که نبود امنیت در مکان‌های عمومی یکی از مهم‌ترین عوامل کاهش جذابیت و عدم زیست‌پذیری فضاها محسوب می‌شود (حیدری، ۱۳۹۷: ۱۲). متناسب با سؤال پژوهش و براساس مبانی و پیشینه ارائه شده، مدل مفهومی به صورت زیر است:

پایداری محیط‌های زیستی و کالبدی می‌تواند پایداری انسانی و به تبع آن زیست‌پذیری اجتماعی را تقویت نمود (Fu et al, 2024: 159). زیست‌پذیری هنگامی در سکونت‌گاه‌های فرسوده شهری تحقق پیدا می‌کند که تغییراتی در شرایط زندگی از لحاظ فردی و اجتماعی ایجاد شود؛ زیرا ناحیه‌ای که به لحاظ زیست‌محیطی و اجتماعی در سطح پایداری قرار نداشته باشد از لحاظ زیست‌پذیری در رتبه پایینی قرار خواهد گرفت (Zhu et al, 2024: 55). بنابراین، برای دستیابی به زیست‌پذیری و پی‌آیند آن بهبود سکونت‌گاه‌های فرسوده مشارکت اجتماعی امری ضروری تلقی می‌شود. مشارکت اجتماعی شرط موفقیت هر برنامه و رهیافت کلان، اقتصادی اجتماعی و زیست‌محیطی به‌شمار می‌رود که علت آن گستردگی و تنوع زمینه‌های مشارکت است که شامل انواع فعالیت‌های فردی یا اجتماعی تأثیرگذار بر تصمیم‌گیری‌های اجتماعی بوده که از سطح پایین تا سطوح بالاتر را در بر می‌گیرد (Aulia, D, & Marpaung, 2025: 45). بر این مبنا مشارکت اجتماعی به معنی دخالت همه جانبه آنان در امور زیست‌محیطی اجتماعی و اقتصادی است که این امکان را برای آنان فراهم می‌سازد تا در فرآیند زیست‌پذیری نقش و مشارکت فعالی داشته باشند چراکه مشارکت

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

متناسب با مدل مفهومی پژوهش فرضیه‌های پژوهش به صورت زیر است:

امنیت اجتماعی بر زیست‌پذیری اجتماعی تأثیرگذار است.

مشارکت شهروندان بر زیست‌پذیری اجتماعی تأثیرگذار است.

همبستگی و تعاملات اجتماعی بر زیست‌پذیری اجتماعی تأثیرگذار است.

تعلق مکانی بر زیست‌پذیری اجتماعی تأثیرگذار است.

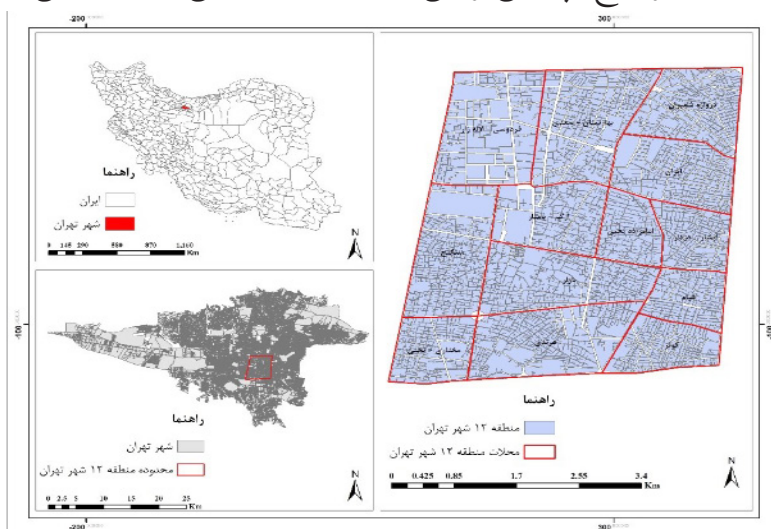
روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، و از نظر روش توصیفی است. در راستای گردآوری داده‌ها از روش اسنادی و میدانی استفاده شد. جامعه آماری پژوهش را شهروندان ساکن منطقه ۱۲ تهران که تعداد آنها برابر با ۲۴۱۸۳۱ نفر است، تشکیل می‌داد، حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران برابر با ۳۷۳ نفر برآورد گردید. روش نمونه‌گیری به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده بود. برای گردآوری داده‌های میدانی از پرسشنامه استفاده شد. پایایی پرسشنامه از طریق محاسبه آلفای کرونباخ و محاسبه ضریب پایایی ترکیبی (CR) سنجیده شد، مقدار آلفای کرونباخ و ضریب پایایی ترکیبی برای هر متغیر، بین صفر و یک می‌باشد و چنانچه مقدار بدست آمده بالاتر از ۰/۷ باشد، پرسشنامه پایایی مناسبی دارد. نتایج حاصل از مقدار آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی،

تأیید کننده پایایی مناسب پرسشنامه مورد استفاده می‌باشد. در این پژوهش به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل سازی معادلات ساختاری در محیط نرم افزار PLS استفاده شده است.

معرفی محدوده مورد مطالعه

محدوده منطقه ۱۲ با مساحت ۱۶۰۰ هکتار است و عمر ۷۳ درصد بافت منطقه ۱۲ بیش از ۲۰۰ سال است. ۳/۴۳ درصد محدوده منطقه از گستره‌ها و پهنه‌های شاخص تشکیل شده و در ۵/۱۵ درصد از طول لبه‌های شهری (سیمای خیابان هنوز بدنه‌های ارزشمند یافت می‌شود مجموع طول خیابان‌های اصلی منطقه نزدیک به ۵۸ کیلومتر است. به خیابان‌های تهران قدیم باید میدان‌ها و فضاهای شهری ممتاز را نیز افزود. منطقه ۱۲ از شمال به خیابان انقلاب دارای نقاط عطف میدان فردوسی، پیچ شمیران، لاله‌زار، پل چوبی، از غرب به خیابان حافظ و خیابان وحدت اسلامی با نقاط عطف میدان تاریخی حسن آباد (هشت‌گنبدان)، میدان وحدت اسلامی (میدان شاهپور)، چهارراه وحدت اسلامی (چهارراه شاهپور) و از جنوب به خیابان شوش با نقاط عطف خیابان جهان‌پهلوان تختی، یخچال و میدان غار و از شرق خیابان ۱۷ شهریور (شهباز سابق) با نقاط عطف خیابان شهید کفای امانی و خیابان خورشید، خیابان مجاهدین، زیرگذر امیرکبیر و اتوبان شهید محلاتی محدود می‌شود.

شکل ۲. محدوده مورد مطالعه

یافته‌های پژوهش

برای آزمون فرضیه‌های این پژوهش از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار SMART PLS استفاده شده است. این نرم‌افزار، نسبت به وجود شرایطی مانند هم‌خطی متغیرهای مستقل، نرمال نبودن داده‌ها و کوچک بودن حجم نمونه سازگار است. در این پژوهش، برآزش مدل در مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار SMART PLS در دو بخش انجام شده است: (۱) برآزش مدل‌های اندازه‌گیری (۲) برآزش مدل کلی.

برآزش مدل اندازه‌گیری

مدل اندازه‌گیری، مربوط به بخشی از مدل کلی می‌شود که دربرگیرنده یک متغیر به همراه سؤالات مربوط به آن است. برای بررسی برآزش مدل‌های اندازه‌گیری، سه معیار پایایی، روایی هم‌گرا و روایی واگرا استفاده می‌شود.

پایایی و روایی هم‌گرا

پایایی شاخص، توسط سه معیار موردسنجش قرار می‌گیرد: (۱) ضرایب بار عاملی (۲) آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (CR)

ضرایب بارعاملی

بارهای عاملی از طریق محاسبه مقدار هم‌بستگی شاخص‌های یک سازه با آن سازه محاسبه می‌شوند که اگر این مقدار برابر و یا بیشتر از مقدار ۰/۴ شود، مؤید این مطلب است که واریانس بین سازه و شاخص‌های آن، از واریانس خطای اندازه‌گیری آن سازه بیشتر بوده و پایایی در مورد آن مدل اندازه‌گیری قابل قبول است. بنابراین، مقدار ملاک برای مناسب بودن ضرایب بارهای عاملی ۰/۴ است؛ چنانچه پس از اجرای مدل، بار عاملی سؤالاتی کمتر از ۰/۴ شد،

آن سؤال حذف می‌شود تا بررسی سایر معیارها تحت تأثیر آن قرار نگیرد. مطابق شکل ۳، تمامی بارعاملی سؤالات بیشتر از ۰/۴ است از این رو حذف هیچ‌کدام لازم نیست و می‌توان نتیجه گرفت که مدل، پایایی مناسبی دارد.

آلفای کرونباخ، روایی هم‌گرا و پایایی مرکب (ترکیبی)

پایایی ترکیبی بیانگر میزان هم‌بستگی سؤالات یک بعد به یکدیگر برای برآزش کافی مدل‌های اندازه‌گیری را مشخص می‌کند. هرگاه یک یا چند خصیصه از طریق دو یا چند روش اندازه‌گیری شوند هم‌بستگی بین این اندازه‌گیری‌ها دو شاخص مهم اعتبار را فراهم می‌سازد. اگر هم‌بستگی بین نمرات آزمون‌هایی که خصیصه واحدی را اندازه‌گیری می‌کند بالا باشد، پرسشنامه دارای اعتبار همگرا است، وجود این هم‌بستگی برای اطمینان از این‌که آزمون آنچه را که باید سنجیده شود می‌سنجد، ضروری است. برای روایی هم‌گرا میانگین واریانس استخراج^۱ (AVE) و پایایی مرکب^۲ (CR) محاسبه می‌شود. باید روابط زیر برقرار باشد:

$$CR > 0.7$$

$$AVE > 0.5$$

به منظور محاسبه روایی هم‌گرا، از معیار AVE و ضریب پایایی ترکیبی از معیار CR استفاده شد. اگر AVE حداقل برابر با ۰/۵ باشد، بیان‌گر آن است که متغیرها از روایی هم‌گرای مناسبی برخوردارند. به این معنی که یک متغیر پنهان قادر است بیش از نیمی از واریانس شاخص‌های خود را به‌طور متوسط توضیح دهد (غیاثوند، ۱۳۹۷: ۴۵). با توجه به این‌که در این تحقیق شاخص میانگین واریانس استخراج شده (AVE) برای

1. Landry

2. Average Variance Extracted (AVE)

می‌دهد، با توجه به این که مقدار ضریب پایایی ترکیبی (CR) و ضریب آلفای کرونباخ برای تمامی متغیرهای پژوهش بیشتر از ۰/۷ است، بنابراین پایایی سؤال‌های متغیرهای موجود در پرسشنامه در حد قابل پذیرش هستند.

تمامی متغیرهای تحقیق بالای ۰/۵ است، لذا روایی همگرای متغیرهای مدل تأیید می‌شود. ضریب پایایی ترکیبی (CR) و ضریب آلفای کرونباخ، پایایی ابزار اندازه‌گیری را می‌سنجند. همان‌گونه که جدول (۲) نشان

جدول شماره ۲. نتایج روایی هم‌گرا، پایایی مرکب و آلفای کرونباخ

ضریب آلفای کرونباخ (Alpha>0.7)	ضریب پایایی ترکیبی (CR>0.7)	میانگین واریانس استخراجی (AVE>0.5)	متغیرهای پژوهش
۰/۸۲۰	۰/۸۷۷	۰/۵۹۲	مشارکت
۰/۷۸۳	۰/۸۵۲	۰/۵۴۳	امنیت اجتماعی
۰/۸۵۳	۰/۸۹۳	۰/۶۳۳	هم‌بستگی و تعاملات اجتماعی
۰/۸۰۵	۰/۸۶۷	۰/۵۷۲	تعلق مکانی
۰/۷۵۶	۰/۸۳۳	۰/۵۰۰	زیست‌پذیری اجتماعی

با استفاده از روش فورنل و لاکر بهره گرفته شد. روایی واگرا وقتی در سطح قابل قبول است که میزان AVE برای هر سازه بیشتر از واریانس اشتراکی بین آن سازه و سازه‌های دیگر (یعنی مربع مقدار ضرایب هم‌بستگی بین سازه‌ها) در مدل باشد. همان‌گونه که در جدول شماره (۳) مشخص است، مقدار جذر AVE متغیرهای مکنون در پژوهش حاضر، از مقدار هم‌بستگی میان آن‌ها، بیشتر است. از این رو، می‌توان اظهار داشت که در پژوهش حاضر، سازه‌ها (متغیرهای مکنون) در مدل، تعامل بیشتری با شاخص‌های خود دارند تا با سازه‌های دیگر. به بیان دیگر، روایی واگرای مدل در حد مناسبی است.

با توجه به جدول فوق: مقدار میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) بزرگ‌تر از ۰/۵ است بنابراین روایی همگرا تأیید می‌شود. مقدار پایایی مرکب (CR) در تمامی موارد از آستانه ۰/۷ بزرگ‌تر است بنابراین پایایی مرکب تأیید می‌شود مقدار آلفای کرونباخ در تمامی موارد از آستانه ۰/۷ بزرگ‌تر است بنابراین پایایی پرسشنامه تأیید می‌شود.

روایی واگرا

برای بررسی روایی واگرا، از مقایسه میزان هم‌بستگی یک سازه با شاخص‌هایش در مقابل هم‌بستگی آن سازه با سایر سازه‌ها

جدول شماره ۳. نتایج روایی واگرا

ضریب آلفای کرونباخ (Alpha>0.7)	ضریب پایایی ترکیبی (CR>0.7)	میانگین واریانس استخراجی (AVE>0.5)	متغیرهای پژوهش
۰/۷۶۹	۰/۷۳۷	۰/۵۹۲	مشارکت
۰/۵۶۴	۰/۷۳۷	۰/۵۴۳	امنیت اجتماعی
۰/۴۱۶	۰/۷۹۶	۰/۶۳۳	هم‌بستگی و تعاملات اجتماعی
۰/۶۶۱	۰/۷۵۷	۰/۵۷۲	تعلق مکانی
۰/۵۷۶	۰/۶۵۴	۰/۵۰۰	زیست‌پذیری اجتماعی

و ۰/۳۵ را به‌عنوان قدرت پیش‌بینی کم، متوسط و قوی تعیین نموده‌اند. مقادیر مربوط به شاخص Q2 متغیرها در جدول شماره (۴) نمایش داده شده است. با عنایت به مقدار منعکس شده دارای قدرت پیش‌بینی قوی هستند، و می‌توان عنوان نمود که نتایج نشان‌دهنده برازش قوی مدل ساختاری پژوهش است.

جدول شماره ۴. مقادیر ضریب تعیین و مقادیر Q2

مقادیر R2	مقادیر Q2	
۰/۴۹۱	۰/۳۸۵	زیست‌پذیری اجتماعی

برازش مدل کلی

برای بررسی برازش مدل کلی تنها یک معیار به نام GOF استفاده می‌شود این معیار از طریق رابطه زیر محاسبه می‌شود.

$$GOF = \sqrt{\text{Communalities} \times R^2}$$

$$G O F = \sqrt{0/458 \times 0/491} = 0/474$$

$$\sqrt{0/458 \times 0/491} = 0/474$$

Communalities نشانه میانگین مقادیر اشتراکی هر سازه است و R2 نیز مقدار میانگین مقادیر سازه‌های درون‌زای مدل است. سه مقدار ۰/۱۰، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای GOF هستند (Henseler et al., 2009: 5). با توجه به مقدار محاسبه شده برابر با ۰/۴۷۴ است و نشان‌دهنده برازش قوی مدل کلی پژوهش است.

آزمون فرضیه‌ها

پس از بررسی برازش مدل اندازه‌گیری، مدل ساختاری و مدل کلی، نوبت به بررسی و آزمون فرضیه‌های تحقیق می‌رسد. مدل اجرا شده در محیط نرم‌افزار pls برای آزمون فرضیه اصلی پژوهش به شرح شکل‌های زیر ارائه شده است.

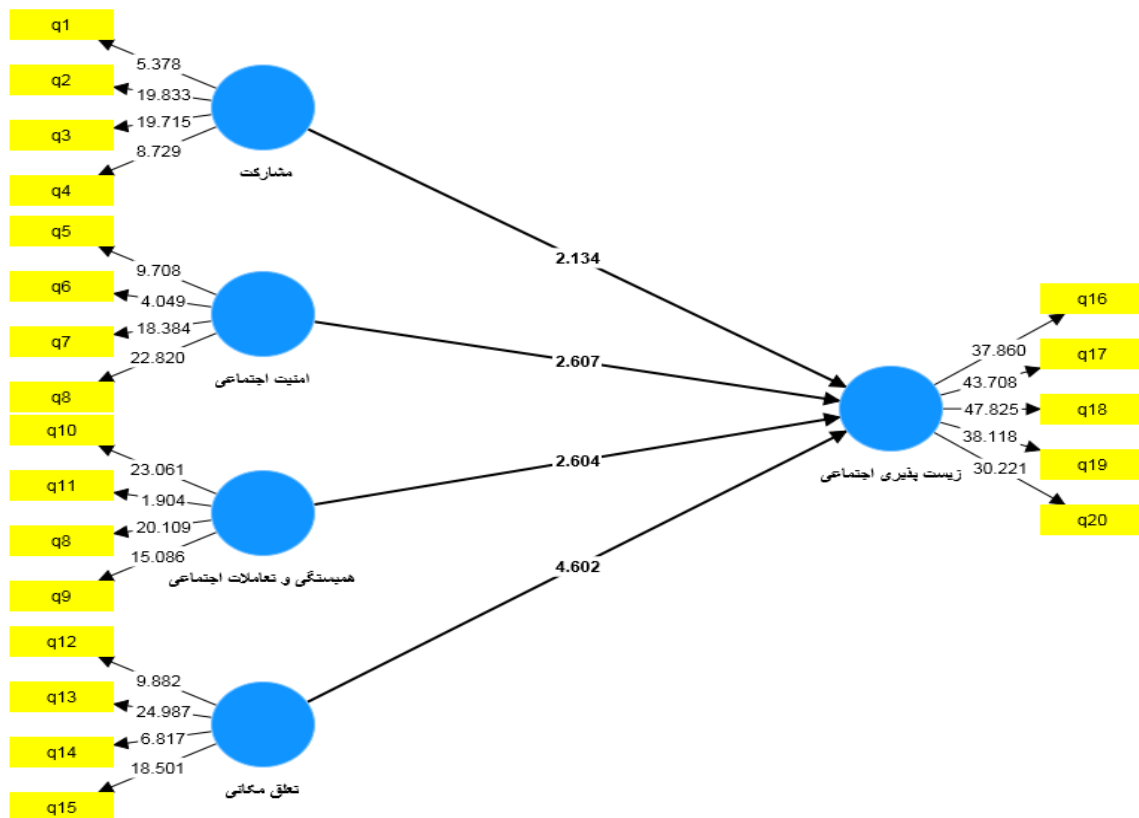
برازش مدل ساختاری

مطابق با الگوریتم داده‌ها در PLS بعد از برازش مدل‌های اندازه‌گیری نوبت به برازش مدل ساختاری می‌رسد. مدل ساختاری برخلاف مدل اندازه‌گیری به سؤالات (متغیرهای آشکار) کاری ندارد و تنها متغیرهای پنهان و همراه با روابط میان آنها بررسی می‌گردد.

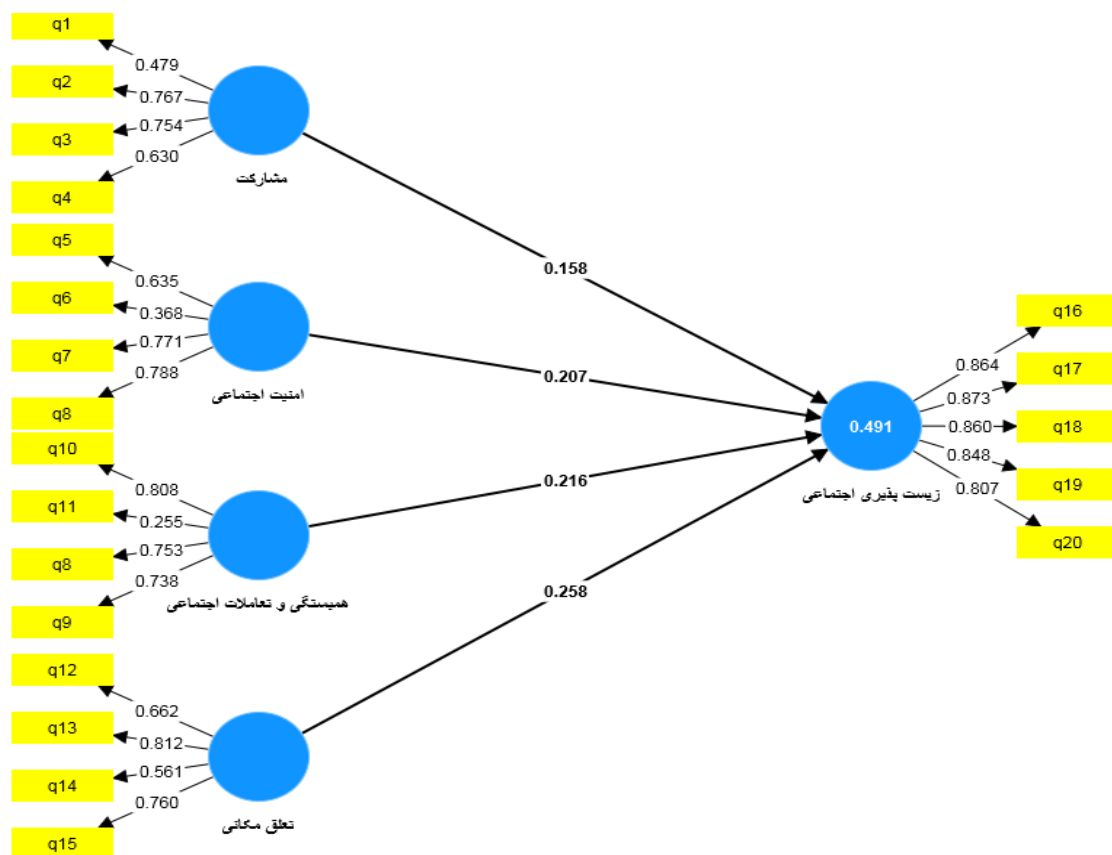
معیار R2 و شاخص افزونگی (CV red) یا آزمون ارتباط پیشین یا Q^2 :

R2 معیاری است که برای متصل کردن بخش اندازه‌گیری و بخش ساختاری مدل‌سازی معادلات ساختاری به کار می‌رود و نشان از تأثیری دارد که یک متغیر برون‌زا بر یک متغیر درون‌زا می‌گذارد. هرچه مقدار R2 مربوط به سازه‌های درون‌زای مدل بیشتر باشد، نشان از برازش بهتر مدل است. چین^۱ (۱۹۹۸: ۳۰۳) سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ را به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای برازش مدل معرفی کرده است مطابق با جدول زیر، مقدار R2 با توجه به سه مقدار ملاک، می‌توان مناسب بودن برازش مدل ساختاری را تأیید ساخت. دومین شاخص برازش مدل ساختاری، شاخص Q2 است. این معیار که توسط گیسر^۲ (۱۹۷۵: ۳۲۴) معرفی شد، قدرت پیش‌بینی مدل در سازه‌های درون‌زا را مشخص می‌کند. به اعتقاد آنها مدل‌هایی که دارای برازش ساختاری قابل قبول هستند، باید قابلیت پیش‌بینی متغیرهای درون‌زای مدل را داشته باشند. به این معنی است که اگر در یک مدل، روابط بین سازه‌ها به‌درستی تعریف شده باشند، سازه‌ها تأثیر کافی بر یکدیگر گذاشته و از این‌راه فرضیه‌ها به‌درستی تأیید شوند. هنسلر و همکاران^۳ (۲۰۰۹: ۴) سه مقدار ۰/۱۵، ۰/۲

1. Composite Reliability (CR)
2. Chin
3. Gieser

شکل ۳. مدل ساختاری پژوهش در حالت معناداری

شکل ۴. مدل ساختاری در حالت ضریب استاندارد

است این تأثیر به صورت مستقیم است، پس می‌توان عنوان نمود همبستگی و تعاملات اجتماعی بر زیست‌پذیری اجتماعی تأثیر مثبت و معناداری دارد.

با عنایت به نتایج مندرج در شکل ۳، در ارتباط با تأثیر تعلق مکانی بر زیست‌پذیری اجتماعی نتایج حاکی از آن است که مقدار آماره T به دست آمده برابر با $4/602$ است به گونه‌ای که این مقدار بزرگ‌تر از $1/96$ است، و می‌توان عنوان نمود که تعلق مکانی بر زیست‌پذیری اجتماعی تأثیر معناداری دارد. همچنین با توجه به شکل ۴، ضریب مسیر به دست آمده برابر با $(\beta=0/258)$ است، از آنجا که ضریب مسیر به دست آمده برابر با $(\beta=0/258)$ است، پس می‌توان عنوان نمود تعلق مکانی بر زیست‌پذیری اجتماعی تأثیر مثبت و معناداری دارد.

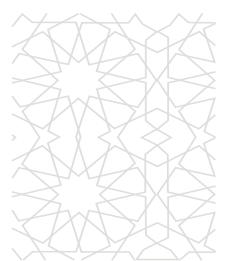
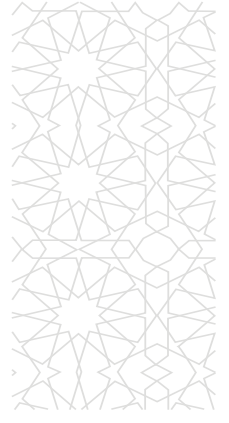
نتیجه‌گیری

مفهوم زیست‌پذیری و در این میان زیست‌پذیری اجتماعی یک مفهوم ساده است. زیست‌پذیری اجتماعی ارزیابی می‌کند که کدام مکان‌ها در دنیا بهترین یا بدترین شرایط زندگی را فراهم می‌کنند همین مقوله ارزیابی شرایط زندگی به زیرساخت‌های، شهری فرصت‌های شغلی شرایط زیست‌محیطی امکانات و خدمات بهداشتی امکانات فرهنگی و اجتماعی موجود در یک شهر اشاره می‌کند که ارتقا و بهبود این امکانات و فرصت‌ها می‌تواند در زیست‌پذیر بودن شهر برای ساکنان آن تأثیر به‌سزایی داشته باشد. زیست‌پذیری اجتماعی به نظام شهری اشاره می‌کند که به رفاه، فیزیکی اجتماعی و روحی روانی و رشد شخصی همه ساکنان آن کمک می‌کند با توجه به این که زیست‌پذیری یک گفتمان جدید در عرصه برنامه‌ریزی شهری است بنابراین تلاش در جهت شناساندن عوامل

با عنایت به نتایج مندرج در شکل ۳، در ارتباط با تأثیر مشارکت بر زیست‌پذیری اجتماعی، نتایج حاکی از آن است که مقدار آماره T به دست آمده برابر با $2/134$ است به گونه‌ای که این مقدار بزرگ‌تر از $1/96$ است، و می‌توان عنوان نمود که مشارکت مردم بر زیست‌پذیری اجتماعی تأثیر معناداری دارد. همچنین با توجه به شکل ۴، ضریب مسیر به دست آمده برابر با $(\beta=0/158)$ است، از آنجا که ضریب مسیر به دست آمده مثبت است این تأثیر به صورت مستقیم است، پس می‌توان عنوان نمود مشارکت مردم بر زیست‌پذیری اجتماعی تأثیر مثبت و معناداری دارد.

با عنایت به نتایج مندرج در شکل ۳، در ارتباط با تأثیر امنیت اجتماعی بر زیست‌پذیری اجتماعی نتایج حاکی از آن است که مقدار آماره T به دست آمده برابر با $2/607$ است به گونه‌ای که این مقدار بزرگ‌تر از $1/96$ است، و می‌توان عنوان نمود که امنیت اجتماعی تأثیر معناداری بر زیست‌پذیری اجتماعی دارد. همچنین با توجه به شکل ۴، ضریب مسیر به دست آمده برابر با $(\beta=0/207)$ است، از آنجا که ضریب مسیر به دست آمده مثبت است این تأثیر به صورت مستقیم است، پس می‌توان عنوان نمود امنیت اجتماعی تأثیر مثبت و معناداری بر زیست‌پذیری اجتماعی دارد.

با عنایت به نتایج مندرج در شکل ۳، در ارتباط با تأثیر هم‌بستگی و تعاملات اجتماعی بر زیست‌پذیری اجتماعی نتایج حاکی از آن است که مقدار آماره T به دست آمده برابر با $2/604$ است به گونه‌ای که این مقدار بزرگ‌تر از $1/96$ است، و می‌توان عنوان نمود که هم‌بستگی و تعاملات اجتماعی بر زیست‌پذیری اجتماعی تأثیر معناداری دارد. همچنین با توجه به شکل ۴، ضریب مسیر به دست آمده برابر با $(\beta=0/216)$ است، از آنجا که ضریب مسیر به دست آمده مثبت

تأثیرگذار آن امری مهم و ضروری است. یافته‌های حاصل از این پژوهش نشان داد که در ارتباط با تأثیر مشارکت بر زیست‌پذیری اجتماعی، نتایج حاکی از تأیید آن بود مقدار ضریب مسیر به‌دست آمده برابر با $(\beta=0/158)$ ، با توجه به مقدار ضریب مسیر به‌دست آمده، میزان ضریب تأثیر در حد متوسط ارزیابی می‌گردد. در تبیین نتایج این بخش می‌توان عنوان نمود که موضوع مشارکت مردم و شهروندان در توسعه اقتصادی و اجتماعی شهرها که از چند دهه قبل در بررسی‌ها و برنامه‌ریزی‌های توسعه شهری مورد توجه قرار گرفته است. از دیدگاه صاحب‌نظران مهم و تأثیرگذار است تجربه نشان داده است که مشارکت مردمی در شهرها باعث بهبود کارایی، تخصیص هزینه به سوی اولویت‌های اجتماعی و پروژه‌های زیربنایی می‌گردد و به تأمین ملزومات یک جامعه بر مبنای نیازها و ظرفیت‌های افراد آن جامعه منجر می‌شود. بنابراین جامعه‌ای زیست‌پذیر خواهد بود که به نیازهای افراد آن جامعه اعتنا دارد و به خواسته‌های آنها احترام می‌گذارد و از مشارکت شهروندان در امور شهر غافل نمی‌ماند.

در ارتباط با تأثیر امنیت اجتماعی بر زیست‌پذیری اجتماعی نتایج حاکی از تأیید تأثیر امنیت اجتماعی بر ارتقای زیست‌پذیری اجتماعی بود مقدار ضریب مسیر به‌دست آمده برابر با $0/207$ و با توجه به مقدار ضریب مسیر به‌دست آمده این تأثیر در حد متوسط ارزیابی می‌گردد. در تبیین نتایج این بخش می‌توان عنوان نمود که اگر بافت‌های فرسوده به مرور دچار فرسودگی در مقیاس گسترده شده باشند بستری بدون امنیت و جرم‌زا خواهند بود. اگر رسیدگی به این مناطق به شیوه صحیح صورت نگیرد، به دلیل ضعف طراحی و حتی نورپردازی نامطلوب مشکلاتی را برای ساکنین به وجود خواهد آورد که ممکن است نهایتاً منجر به

ترک بافت شود به این جهت می‌توان برای افزایش زیست‌پذیری در بعد، امنیتی اقدام به تعریض معابر و احداث روشنایی مناسب برای آن نمود ایجاد کاربری‌هایی همچون احداث مکان‌های تفریحی مثل پارک که مستلزم مشارکت مردم برای انجام فعالیت است مانع خلوت بودن بافت شده و بر امنیت آن می‌افزاید.

در ارتباط با تأثیر همبستگی و تعاملات اجتماعی بر زیست‌پذیری اجتماعی نتایج حاکی از آن است همبستگی و تعاملات اجتماعی بر زیست‌پذیری اجتماعی تأثیر مثبت و معناداری دارد با توجه به مقدار ضریب مسیر که برابر با $0/216$ است این تأثیر در حد متوسط ارزیابی می‌شود. در ارتباط با تأثیر تعلق مکانی بر زیست‌پذیری اجتماعی نتایج حاکی از تأیید فرضیه بود و با توجه به مقدار ضریب مسیر به‌دست آمده این تأثیر در حد متوسط ارزیابی می‌گردد. حس تعلق به مکان سطح بالاتری از حس مکان است که به محیط‌های باکیفیت منجر می‌شود و انسان خود را جزئی از آن می‌داند و به آن احترام می‌گذارد تعلق مکانی به این معنا است که افراد خود را به کمک مکانی تعریف می‌کنند که در آن به دنیا آمده‌اند و رشد کرده‌اند. این ارتباط افراد را به گونه‌ای عمیق و ماندگار تحت تأثیر قرار می‌دهد و خاطره مکان هویت و قدرت انسان را تقویت می‌کند.

با توجه به یافته‌های پژوهش پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌گردد:

- گسترش فرصت‌های مختلف آموزشی برای فراگیری مهارت‌های مختلف زندگی، مهارت‌های شهروندی و... برای شهروندان
- بسترسازی پیشگیری از ناامنی اجتماعی که هم شامل اقدامات حفاظتی و هم اقدامات فرهنگی و آموزشی است.
- ایجاد حس صمیمیت و دوستی در بین همسایگان و هم‌محله‌ای‌ها از طریق

تقویت فعالیت‌های که حضور جمعی آنها را می‌طلبند.

-توجه به مشارکت واقعی مردم در برنامه‌ریزی و مدیریت مخصوصاً در سطح محله که هم می‌تواند موجب ایجاد هویت و تعلق محله‌ای شود و هم حس مسئولیت در قبال محله و شهر را به وجود آورد.

منابع

آسیابانی پور، الهام و علی پناهی و حسن احمد زاده (۱۴۰۰) سنجش و ارزیابی بعد عینی زیست‌پذیری شهری در مناطق دهگانه کلانشهر تبریز. پژوهش‌های جغرافیای انسانی. ۵۳ (۲)، صص ۵۴۵-۵۶۵. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2020.286057.1007981>

احمدی، مصطفی و صدرالدین متولی و غلامرضا جانباز قبادی و سارا غلامی (۱۴۰۳) شناسایی عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری بافت‌های فرسوده (محدوده مورد مطالعه: بافت فرسوده منطقه ۱ شهر ساری)، نشریه جغرافیا، ۱۱ (۴۲)، صص ۹۳۰-۹۴۵. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2023.213674.2265>

اکبری، نعمت اله و رومینا مویدفر و فرزانه میرزایی (۱۳۹۶) تحلیل زیست‌پذیری در بافت فرسوده شهر اصفهان با تأکید بر استراتژی توسعه شهری. فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، ۶ (۱)، صص ۳۳-۵۰. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23452870.1396.6.21.3.0>

بیرانوند، مسلم و حیدر جهانبخش (۱۴۰۱) افزایش زیست‌پذیری بافت‌های فرسوده شهری از طریق اعمال برنامه‌های راهبردی مداخله گر بوم‌گرا، پژوهش‌های شهری: شهر خرم‌آباد، نشریه پژوهش‌های بوم‌شناسی، ۱۳ (۳)، صص ۱-۲۲. <https://doi.org/10.30473/grup.2021.46793.2371>

پیری، فاطمه و سعید ملکی و زهرا عابدی (۱۴۰۰) شناسایی عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری شهری با رویکرد مدل‌سازی ساختاری-تفسیری ISM (نمونه موردی: شهر ایلام). جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۱۹ (۱)، صص ۵۳-۸۷. <https://doi.org/10.22067/jgrd.2021.48827.0>

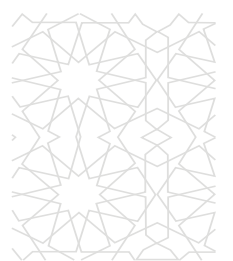
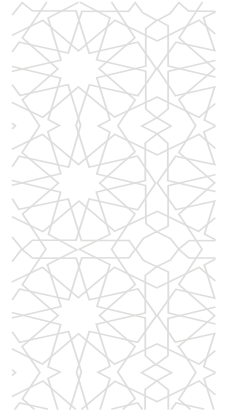
پوراحمد، احمد و یعقوب ابدالی و سارا الله قلی‌پور (۱۳۹۹) تحلیل فضایی آثار حکمروایی مطلوب بر زیست‌پذیری شهری؛ مطالعه موردی: کانون‌های جرم‌خیز مناطق ۱۱ و ۱۲ شهر تهران. برنامه‌ریزی فضایی، ۱۰ (۲)، صص ۸۳-۱۰۴. <https://dor.isc.ac/dor/20.10.01.1.22287485.1399.10.2.5.3>

حسینی میانرودی، نسیم (۱۴۰۲) رویکرد ادراک حسی محیط و میزان اثرگذاری آن در ایجاد حس تعلق، حس مکان و دل‌بستگی مکانی، کنفرانس ملی شهرسازی و معماری دانش بنیان. <https://sid.ir/paper/1082904/fa>

حکمت‌نیا، حسن و میرنجف موسوی و نوبخت سبحانی، و سینا سلمان زاده (۱۴۰۰) تأثیر آسیب‌های اجتماعی بر زیست‌پذیری در فضاهای شهری (مطالعه موردی: شاهین‌دژ). پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، ۹ (۱)، صص ۲۹-۵۰. <https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2021.301572.1273>

حیدری، محمدتقی (۱۳۹۷). واکاوی تیپولوژیک رویکرد زیست‌پذیری در بافت‌های فرسوده شهری (مطالعه موردی: بافت فرسوده بخش مرکزی شهر زنجان). مجله جغرافیای اجتماعی شهری، ۵ (۱)، صص ۱۰-۲۵. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.26457784.1397.5.1.6.8>

حسینزاده، رباب؛ صفرعلیزاده، اسماعیل؛ خبازی، حسین. (۱۴۰۰). سنجش زیست‌پذیری محلات شهری در راستای توسعه پایدار از دیدگاه شهروندان، مورد مطالعه: محله شهر

کهنه و شهرک سیدمرتضی-کاشمر. فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، ۴۰ (۱۰)، صص ۱۲۰-۱۳۳. <https://dori.net/dor/20.1001.1.2.0087845.1400.10.40.8.6>

خزاعی نژاد، فروغ، سلیمانی مهرنجانی، محمد، و زنگانه، احمد. (۱۳۹۷). ارزیابی زیست‌پذیری محله‌های منطقه ۱۲ شهر تهران. جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۵ (۱ (پیاپی ۸))، صص ۴۵-۷۰. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.2.5383531.1397.5.1.3.6>

زارع، الهام و آرش ثقفی اصل و مهسا فریدی ثانی (۱۴۰۰) تحلیل زیست‌پذیری در بخش مرکزی شهر تهران (مورد مطالعه: منطقه ۱۲). مطالعات برنامه ریزی سکونت‌گاه‌های انسانی (چشم انداز جغرافیایی)، ۱۶ (۴)، صص ۷۹۹-۸۲۱. https://journals.iau.ir/article_676990.html

زیاری، کرامت اله و احمد حاتمی و ابولحسن صفرپور (۱۴۰۰) ارزیابی ابعاد و مولفه‌های زیست‌پذیری در نواحی شهری با رویکرد توسعه پایدار (نمونه موردی نواحی شهر خرم‌آباد). فصلنامه چشم‌انداز شهرهای آینده، ۲ (۲)، صص ۳۳-۵۰. <http://jvfc.ir/article-1-100-fa.html>

زیاری، کرامت اله؛ حاتمی، احمد؛ مصباحی، سحر؛ عاشوری، حسن. (۱۳۹۸). ارزیابی و تحلیل ابعاد و مولفه‌های زیست‌پذیری شهرهای کوچک در راستای توسعه پایدار نمونه موردی: بندر دیلم. فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی منطقه‌ای، ۹ (۴)، صص ۵۶۹-۵۸۶. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.2228646.2.1398.9.4.7.7>

زین العابدین زاده، سمیه و بختیار عزت پناه و کریم حسین زاده دلیر (۱۴۰۲) ارزیابی مؤلفه‌های مؤثر بر حس تعلق مکانی با رویکرد شهر شاد مطالعه موردی: کلان‌شهر ارومیه. مجله شهر پایدار، ۶ (۲)، صص ۲۱-۳۷. <https://doi.org/10.22034/jsc.2023.375310.1672>

صالحی معوا، فاطمه و سیدمهدی خاتمی و احسان رنجبر (۱۴۰۱) تحلیل و مقایسه میزان رویدادمداری فضاهای عمومی شهری مورد مطالعه: منطقه ۱۲ شهر تهران. باغ نظر، ۱۹ (۱۰۶)، صص ۸۵-۹۸. <https://doi.org/10.22034/bagh.2021.269717.4780>

کریاسی، امین و بهمن کارگر (۱۴۰۲) تبیین ابعاد اجتماعی زیست‌پذیری در سکونت‌گاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله کشتارگاه). نشریه جغرافیا و آینده پژوهی منطقه‌ای، ۱ (۲)، صص ۱۷-۳۲. <https://doi.org/10.30466/grfs.2023.54897.1019>

مرادپور، نبی، و کرامت اله زیاری (۱۴۰۱) تحلیل فضایی-زمانی جرایم سرقت در منطقه ۱۲ شهر تهران. تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی (علوم جغرافیایی)، ۲۲ (۶۵)، صص ۱۰۳-۱۱۷. <http://dx.doi.org/10.52547/jgs.22.65.103>

نوروزی، نسترن و علیرضا شیخ‌الاسلامی. محمد جلیلی (۱۴۰۲) زیست‌پذیری در شهر و پیراشهر مسجد سلیمان، نشریه توسعه فضاهای پیراشهری، ۵ (۱)، صص ۲۰۳-۲۱۶. <https://doi.org/10.22034/jpusd.2023.354132.1224>

Altrock, U. (2022). Urban livability in socially disadvantaged neighborhoods: The experience of the German program "socially integrative city". *Frontiers of Architectural Research*, 11 (5), 783-794. <https://doi.org/10.1016/j.foar.2021.12.006>

Aulia, D. N., & Marpaung, B. O. (2025). Assessment of Livability factors as an Adaptation of Settled Behavior to Improve Sustainable Housing. *Future Cities and Environment*, 11. <https://cspub-fce-submission.org/index.php/fce/article/view/54>

Badland, H., Villanueva, K., Alderton, A., Davern, M., & Goldfeld, S. (2019). An urban neighbourhood framework for realising progress towards the

- Mouratidis, K., De Vos, J., Yiannakou, A., & Politis, I. (2023). Sustainable transport modes, travel satisfaction, and emotions: Evidence from car-dependent compact cities. *Travel behaviour and society*, 33, 100613. <https://doi.org/10.1016/j.tbs.2023.100613>.
- Newton, P. W. (2018). Liveable and sustainable? Socio-technical challenges for twenty-first-century cities. *Journal of Urban Technology*, 19 (1), 81-102. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2018.05.010>
- Tan, M., Zhao, H., Li, G., & Qu, J. (2020). Assessment of potentially toxic pollutants and urban livability in a typical resource-based city, China. *Environmental Science and Pollution Research*, 27 (15), 18640-18649. <https://doi.org/10.1007/s11356-020-08182-9>
- Xiao, Y., Lan, G., Ou, Y., Zhang, L., & Xia, J. (2023). Impact of urbanization on the spatial and temporal evolution of the water system pattern: A study of the Wuhan metropolitan area in China. *Ecological Indicators*, 153, 110408. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2023.110408>
- Yang, C., Guo, W., Zhang, C., Cui, A., Li, X., Zhao, T., ... & Wu, G. (2022). Characteristics and trends of hillside urbanization in China from 2007 to 2017. *Habitat International*, 120, 102502. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2021.102502>.
- Zhan, D., Kwan, M. P., Zhang, W., Fan, J., Yu, J., & Dang, Y. (2018). Assessment and determinants of satisfaction with urban livability in China. *Cities*, 79, 92-101. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.02.025>
- Zhu, Y., & Du, R. (2024). Evaluating the impact of urban landscape elements on the sense of security and local belonging-case study: Tongdejie, China. *Frontiers in Environmental Science*, 12, 1340394. [https://doi.org/10.1016/S0169-2024\(02\)00232-3](https://doi.org/10.1016/S0169-2024(02)00232-3)
- New Urban Agenda for equitable early childhood development. *Children's geographies*, 21 (6), 1087-1105. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2021.102502>
- Daviran, E. (2024). The Functional Effect of Public Spaces in the Stability of the Sense of Place Belonging the Case Study: Public Spaces in the Central Texture of Zanjan City. *Sustainable city*, 7 (1), 97-115. <https://doi.org/10.22034/jsc.2024.432435.1756>
- Fu, X., Adejoke, A. B., Salaripour, A., Zali, N., & Reihani, Z. S. (2024). Does Urban Livability Lead to Place Attachment and Behavioural Intentions? Case Study: Isfahan City. *Environment and Urbanization ASIA*, 15 (1), 156-174. <https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2024.276471.1063>
- Jodder, P. K., Hossain, M. Z., & Thill, J. C. (2025). Urban Livability in a Rapidly Urbanizing Mid-Size City: Lessons for Planning in the Global South. *Sustainability*, 17 (4), 1504. <https://doi.org/10.3390/su17041504>
- Kashef, M. (2023). Urban livability across disciplinary and professional boundaries. *Frontiers of Architectural Research*, 5 (2), 239-253. <https://doi.org/10.1016/j.foar.2016.03.003>
- Liang, X., Yaolin, L., Tianqi, Q. (2022). Livability Assessment of Urban Communities considering the Preferences of Different Age Groups, Complexity, 1 (4), 1-15. <https://doi.org/10.1155/2020/8269274>
- Long, Y., Wu, Y., Huang, L., Aleksejeva, J., Iossifova, D., Dong, N., & Gasparatos, A. (2024). Assessing urban livability in Shanghai through an open source data-driven approach. *npj Urban Sustainability*, 4 (1), 7. <https://www.nature.com/articles/s42949-024-00146-z>